

۲۰۸۷۹۰۹

در گذر زمان

مادداشت، مصاحبه و سخنرانی

علینقی مشایخ

مؤسسه انتشارات علمی
دانشگاه صنعتی شریف

۳۶۰

در گذر زمان (یادداشت‌ها، مصاحبه‌ها و سخنرانی‌ها)

تألیف: دکتر علینقی مشایخی (عضو هیئت علمی دانشگاه صنعتی شریف)

ویراستار: دکتر علی پورجوادی

طراحی جلد: الهه احمدی میرقائد

مؤسسه انتشارات علمی دانشگاه صنعتی شریف

چاپ اول: ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰۰

بها: ۷۰۰۰۰ تومان

حق چاپ برای مؤسسه انتشارات علمی دانشگاه صنعتی شریف محفوظ است.

ISBN 978-964-208-225-4

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۰۸-۲۲۵-۴

تلفن: ۰۲۱-۶۶۱۶۴۰۷۲-۶۶۱۳۱۲۹

دفتر مرکزی: خیابان آزادی - دانشگاه صنعتی شریف

دفتر فروش: میدان انقلاب - خیابان شهید منیرى جاوید (اردیبهشت) - ساختمان بهمن - پلاک ۸۷ - طبقه دوم - واحد ۴۰۲

تلفن: ۰۲۱-۶۶۹۶۷۸۹۶-۶۶۴۰۵۱۳۲

فروش اینترنتی: book.sharif.ir

پست الکترونیکی: publishing@sharif.ir

موضوع: ایران - سیاست اقتصادی

iran - economic policy

شناسه افزوده: دانشگاه صنعتی شریف، مؤسسه انتشارات علمی

شناسه افزوده:

Sharif University of Technology, Institute of Scientific Publications

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۸ HC/۴۷۵

رده‌بندی دیویی: ۳۳۰/۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۵۸۱۸۵۳۰

سرشناسه: مشایخی، علینقی، ۱۳۲۷

عنوان و نام پدیدآور: در گذر زمان (یادداشت‌ها، مصاحبه‌ها و سخنرانی‌ها) / تألیف علینقی مشایخی

مشخصات نشر: تهران: دانشگاه صنعتی شریف، مؤسسه انتشارات علمی، ۱۳۹۸

مشخصات ظاهری: ۴۴۰ ص.: مصور، نمودار

شابک: 978-964-208-225-4

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: ایران - اوضاع اقتصادی

موضوع: iran-economic conditions

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست مطالب

هفت

پیشگفتار

بخش اول: ۱۳۷۶-۱۳۷۳

- ۲ برخی اشتباهات و ناهنجاریهای فکری و عملی اداره کشور
۱۲ اشتباه علیت به جای همزمانی آورد نرخ ارز
۱۷ اشتغال و بیکاری
۲۵ گرانی و تورم: ریشه‌ها و چاره‌ها
۳۳ نظام تصمیم‌گیری و عوامل مهم ساخت بهبود آن

بخش دوم: ۱۳۷۶-۱۳۷۴

- ۴۰ فرضیه کشش و رانش در انتخابات ریاست جمهوری دوازدهم خرداد
۴۳ تهاجم فرهنگی از منظری دیگر
۴۹ مسائل و چالش‌های مهم اقتصادی فراروی دولت در راه توسعه کشور
۵۴ درایت، همت، شجاعت برای نجات سرمایه‌گذاری‌های عمرانی کشور
۵۸ اقتدار پایدار
۶۰ گزیده‌ای از راهبردها و راهکارهای پیشنهادی برای بهبود شرایط اقتصادی
۶۷ قدرشناس مدیران نخبه و سالم جامعه باشیم
۷۰ شیوه‌های برخورد، تعمیق و تکامل فکر و اندیشه
۷۳ از واقعه تا روند: به مناسبت واقعه انتخابات شوراهای شهر
۷۸ اگر همه قدرت را می‌داشتید چه می‌کردید؟
۸۴ تحول نیازهای جامعه و اثر آن بر مهندسی صنایع
۸۶ از نفی به ایجاب
۸۹ تقویت پول ملی و متغیرهای تصمیم‌گیری
۹۰ بنگاهداری
۹۵ انتخابات ۱۸ خرداد و نخستین مسئولیت رئیس‌جمهور منتخب
۱۰۰ نفوذ سیاسی در سازمان برنامه، گرانی از آینده اقتصاد

۱۱۱	نوسازی صنایع ایران
۱۱۶	فرار مغزها
۱۲۵	تحول ساختار دولت از نگاه سیستمی

بخش سوم: ۱۳۹۲-۱۳۸۴

۱۳۴	استقلال لازم است ولی کافی نیست
۱۳۹	بودجه‌ریزی، تورم و عوارض مهلک تورم مستمر
۱۴۳	افزایش درآمد نفت و مخاطرات آن
۱۴۵	انتقال دفاتر مرزی شرکت‌ها به استان‌ها
۱۴۷	بهره‌وری
۱۴۸	مریضی مزمن صنعت ایران
۱۵۱	تبعات پرداخت نقدی رانه‌ها
۱۵۴	ریشه‌یابی معضلات کنونی ختصا
۱۶۰	ضرورت تولید ثروت و جایگزینی سرمایه‌گذاری دولتی
۱۶۴	نگرش نظام‌مند به راهبردهای توسعه زمین
۱۸۲	چشن ۴۰ سالگی دانش‌آموختگان دوره اول دانشا
۱۸۵	حمایت از کودکان محروم
۱۸۸	اخلاق را دریابیم
۱۹۱	چالش‌های پیشرفت اقتصادی کشور

بخش چهارم: ۱۳۹۸-۱۳۹۲

۱۹۸	مدیریت در دولت
۲۰۹	ضرورت وجود سازمان برنامه و بودجه
۲۱۷	آموزش عالی در دولت‌های نهم و دهم
۲۲۲	سیاست‌های تعدیل و اقتصاد بازار
۲۲۹	بودجه سال ۹۳ و پایه‌ریزی تغییرات ماهوی
۲۳۱	ضرورت جنبش مبارزه با فساد اقتصادی
۲۳۵	مرحله دوم طرح هدفمندی یارانه‌ها
۲۳۸	احیای سازمان برنامه و بودجه
۲۴۷	سازوکارهای اقتصاد بازار آزاد
۲۵۵	نقش دولت در توسعه و ضرورت تحول در آن

۲۶۱	سازمان‌های نظارتی و بهره‌وری
۲۶۴	سیاست‌گذاری، مشکل اصلی اقتصاد ما
۲۶۹	چالش‌ها و دستاوردهای دانش‌مدیران ارشد
۲۷۵	ارزیابی عملکرد اقتصادی دولت در سالی که گذشت
۲۸۲	رکود اقتصادی، نظام بانکی و نرخ سود وام بانکی
۲۸۷	برخی راهکارهای خروج از رکود
۲۹۰	نقش مدیریت دارایی‌های فیزیکی در اقتصاد ملی
۲۹۴	ردپای استارت‌آپ‌های ایرانی به کجا می‌رسد؟
۳۰۰	لایحه برنامه ششم
۳۰۷	کارکنان دولت
۳۱۲	درک مسائل آموزشی، مقدمه‌ای برای برنامه‌ریزی مناسب
۳۱۵	ضرورت تشکیل ستاد مدیریت عدالت و پسابرجام با ریاست رئیس‌جمهور
۳۱۷	لزوم کوتاه‌شدن دوره خدمت عام‌المنفعه
۳۱۹	واکاوی دلایل ضعف اجرایی دولت
۳۲۵	صندوق توسعه و الزام ضدتوسعه‌ای آن
۳۲۷	جنبال‌آفرینی‌ها درباره حقوق مدیران
۳۳۱	چرخه بازتولید ضعیف
۳۴۳	عملکرد دولت دهم
۳۵۱	بررسی پیشرفت علم و فناوری در کشور و ضرورت اصلاح نقشه جامع علمی کشور
۳۶۵	هشت درصد رشد اقتصادی، چگونه؟
۳۷۰	جلوگیری از استارت‌آپ‌ها، جلوگیری از پیشرفت اقتصادی کشور است
۳۷۲	سیاست‌های اقتصادی در آستانه انتخابات (قسمت اول)
۳۷۷	سیاست‌های اقتصادی در آستانه انتخابات (قسمت دوم)
۳۸۲	ادغام یا تفکیک وزارتخانه‌ها
۳۸۴	گرایش‌های سیاسی در اقتصاد
۳۹۶	عملکرد ایران و دولت
۴۰۹	سیاست‌های ایجاد رونق تولید
۴۲۱	خام‌فروشی صنایع پتروشیمی و توسعه صنایع پایین‌دستی
۴۲۳	چگونه بر فساد غلبه کنیم؟
۴۲۷	فهرست موضوعی

پیشگفتا.

این کتاب مجموعه یادداشت‌ها، مصاحبه‌ها و سخنرانی‌های نگارنده است که در طی سال‌های دهه هفتاد، هشتاد و نود شمسی در رسانه‌های عمومی شامل روزنامه‌ها و مجلات منتشر شده است. چاپ این کتاب به چند جهت مفید است. اول آنکه این کتاب سعی شده برخی از مسائل و چالش‌های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی است که در دوره زمانی مزبور کشور، از دید نویسنده، با آن مواجه بود. معرفی برخی از مسائل و مشکلات دوره مزبور در این کتاب کمک به ثبت تجربه کشورداران در یک دوره ویژه از تاریخ ایران است. ثبت تجارب می‌تواند موجب درس‌آموزی برای این نسل و نسل‌های بعدی باشد.

دوم آنکه تحلیل علل مسائل و مشکلات و پیشنهادها ارائه شده در چارچوب نظام جمهوری اسلامی برای بهبود شرایط و حل مسائل می‌تواند نکات آموزنده برای کارشناسان و دانشجویان داشته باشد. آنها می‌توانند تحلیل‌ها و پیشنهادها را بررسی و نقد کرده و راهکارهای دیگری را برای موارد و مسائل مشابه پیشنهاد کنند.

سومین فایده می‌تواند توجه به رویکرد سیستمی باشد که در تحلیل مسائل در این کتاب اتخاذ شده است. در اکثر این مقالات علل بروز مشکلات با یک نگرش سیستمی بررسی و تحلیل شده است. یکی از عناصر مهم نگرش سیستمی جامع‌نگری است. بر این اساس بروز یک مسئله در یک حوزه مانند فرهنگ می‌تواند در حوزه‌های دیگر مانند اقتصاد یا سیاست داشته باشد. یا عوامل مؤثر در ایجاد یک وضعیت می‌توانند از محل و زمان این وضعیت فاصله داشته باشند. در دنیای امروز که ارتباطات، تقسیم کار، و تعامل بین حوزه‌های مختلف جامعه و در همه ابعاد زندگی بشری از اقتصاد و سیاست و فرهنگ و محیط زیست و دیگر جنبه‌ها افزایش یافته است ضرورت جامع‌نگری برای فهم و تحلیل مسائلی که برای جوامع پیش می‌آید بیش از پیش شده است. توجه به جامع‌نگری و تمرین آن در بررسی مسائل جامعه می‌تواند به توسعه جامع‌نگری در مقابل جزءنگری بینجامد و برای خوانندگان مفید باشد.

از دیگر عناصر مهم نگرش سیستمی تفکر در گذر زمان است. تفکر در گذر زمان تفکری است پویا که به سیر تحولات در گذر زمان به جای اندیشه در مورد یک رخداد در یک مقطع زمانی می‌اندیشد. تفکر در گذر زمان به روندها توجه دارد اگر چه روندها کند باشند. زمانی که به رخدادها در پرتو روندهایی که آن رخدادها بر روی آن‌ها رخ می‌دهند نگاه کنیم، پرسش‌های مهمی در مورد چرایی روندها برآیمان پیش می‌آید که پاسخ به آن چرایی‌ها می‌تواند بسیار روشنگر و راه‌گشا باشد. در بیشتر مقالات این کتاب توجه به روند تغییرات در گذر زمان و تحلیل روندها مورد توجه بوده است که می‌تواند برای خواننده در تمرین توجه به روندها مفید باشد.

عناصر مهم دیگری از رویکرد سیستمی که در تحلیل‌های ارائه‌شده در مقالات این کتاب سایه انداخته است درونی‌بودن علل مسائل و مشکلات است. از دید سیستمی مسائل ایجادشده در یک مجموعه انسانی، حتی اگر از بیرون بر آن تحمیل شود، عمدتاً ناشی از سیاست‌ها و تصمیمات اتخاذشده توسط تصمیم‌گیران آن مجموعه است. آنچه به نظر تحمیل یا ضربه از بیرون است در واقع ناشی از آن چیزی است که در درون انجام شده است. از دیدگاه سیستمی تصمیم‌گیری‌های انسان در چرخه‌ای از بازخورد قرار دارد که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم نتایج آن به خود او برمی‌گردد. در این کتاب، در حد امکان و در شرایط موجود در جمهوری اسلامی ایران مسائل و مشکلات بر اساس سیاست‌های حاکم بر مدیریت کشور تحلیل شده است. وقتی مسائل و مشکلات درجه اول را ناشی از بازخورد تصمیمات مدیران کشور بدانیم درجه یادگیری و اصلاح به روی تصمیم‌گیران و سیاست‌گذاران باز می‌شود. اگر آنچه مشکل و مسئله است را به عوامل بیرونی نسبت دهیم و تصمیم‌گیران را بری از خطا بدانیم اولین و بزرگترین ضرر آن متوجه تصمیم‌گیران و سیاست‌گذاران می‌شود زیرا آنها فرصت اصلاح سیاست‌های خود را از دست می‌دهند. درونی‌بودن ریشه مسائل و مشکلات در مقابل برون‌فکنی قرار دارد. در برون‌فکنی ریشه و مسائل به عوامل بیرونی، چه دشمن بیرونی و چه نهاد و قوه و سازمان و فرد دیگر، خارج از حوزه خود تصمیم‌گیر، نسبت داده می‌شود. از دیدگاه سیستمی هر عامل بیرونی که با یک مجموعه در تعامل باشد، از آنچه در مجموعه تصمیم‌گیری می‌شود و انجام می‌دهد متأثر می‌شود و در نتیجه متاسباً واکنش نشان می‌دهد. از آنجا که در مقالات این کتاب عمدتاً مسائل با یک دید درون‌گرا که ریشه مسائل را در تصمیمات و اقدامات بیرونی می‌داند تحلیل شده است، توجه به این نوع نگاه نیز می‌تواند برای خواننده مفید باشد.

یکی دیگر از عناصر مهم رویکرد سیستمی که در تحلیل‌های ارائه‌شده در این کتاب به نوعی منعکس است، مربوط دانستن روندها و عملکرد مجموعه‌ها به ساختار آنهاست. ساختار یک مجموعه شامل اجزاء آن مجموعه و قواعد حاکم بر تعامل بین آنهاست که ساختار یک سیستم را به‌وجود می‌آورند. تغییر رفتار و عملکرد یک مجموعه انسانی مستلزم تغییر ساختار آن به لحاظ تغییر اجزاء و یا ارتباط بین اجزاء آن مجموعه است. بنابراین تغییر رفتار یک جامعه به لحاظ پیشرفت به ساختارها و قواعد حاکم در آن جامعه برای تنظیم روابط بین اجزاء جامعه بستگی دارد. قواعد حاکم بین روابط اجزاء یک جامعه را نهادهای حاکم در آن جامعه می‌نامند. در نتیجه در مقالات این کتاب تغییر و تحولات به ساختارهایی که آن تغییرات را به‌وجود می‌آورد مربوط می‌شود تا به افرادی که در آن ساختارها فعال‌اند. از آنجا که در این کتاب قدرت و اختیار و نقش با تغییر ساختارها، عملکردها و رفتارها را تغییر دهند و خود در آن ساختار مطابق قواعد ساختاری که شکل می‌دهند نقش ایفا کنند. توجه به تبیین ساختارهای به‌وجودآورنده مسائل که در برخی مقاله‌ها با شدت بیشتر، مطرح شده است می‌تواند فایده دیگری باشد که مطالعه این مقالات می‌تواند داشته باشد.

یکی دیگر از عناصر مهم رویکرد سیستمی که در این پیشگفتار قابل اشاره است وجود تأخیر و فاصله زمانی و مکانی بین علت و معلول در سیستم‌ها به‌ویژه سیستم‌های کلان اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است. ریشه و علت بروز و ظهور یک مشکل و یا تکرار بروز و ظهور یک مشکل می‌تواند از آنچه بروز و ظهور یافته است از نظر زمانی و مکانی فاصله داشته باشد. درسرهایی که امروز ظاهر می‌شوند می‌تواند نتیجه سیاست‌های چند یا چندین سال پیش باشند، یا دستاوردهایی که در یک دوره مطرح می‌شوند می‌تواند نتیجه سیاست‌ها و عملکرد سال‌ها پیش باشند. عدم توجه به وجود تأخیر بین آنچه تصمیم گرفته می‌شود و سیاست‌هایی که اتخاذ می‌شود و آنچه به‌دست می‌آید

غالباً موجب تحلیل و نتیجه‌گیری‌های اشتباه می‌شود. این اشتباه تا جایی پیش می‌رود که بسیاری اوقات همزمانی دو عامل را به اشتباه با رابطه علیت بین دو عامل اشتباه گرفته می‌شود و در نتیجه تصمیمات و سیاست‌هایی اشتباه بر پایه شناسایی غلط علت‌ها اتخاذ می‌شود که وضع را بدتر می‌کند. در مقالات این کتاب سعی شده است به وجود تأخیر بین علت و معلول توجه شود و علت‌ها از روی ساختار شناسایی شود اگرچه علت‌ها از معلول‌ها فاصله زمانی و مکانی داشته باشند.

این کتاب نشان دغدغه‌مندی یک معلم دانشگاه در مورد مسائل و چالش‌هایی است که کشورش با آن مواجه بوده است. حضور استادان دانشگاه در رسانه‌های عمومی و تحلیل مسائل کشور از دید تخصصی می‌تواند به ارتقاء درک مردم و مسئولان از چالش‌های کشور و گفتگوی حرفه‌ای در مورد آن چالش‌ها کمک کند. بنابراین اینجانب حضور در رسانه‌های عمومی و تحلیل مسائل کشور را به نوعی مسئولیت اجتماعی خود تلقی می‌کنم اگرچه انجام این کار مسئله صرف وقت خارج از وظایف رسمی دانشگاهی است.

البته آنچه در این کتاب به عنوان طرح مسائل و چالش‌ها و تحلیل آنها و راه‌حل‌های پیشنهادی آمده است حتماً کامل نبوده و خالی از اشکال نیست. ولی جمع‌آوری مقالات در این کتاب و بررسی و نقد و تکمیل آنها توسط خوانندگان علاقه‌مند به ارتقاء درک ما از آنچه در این دوران گذشت و یادگیری جامعه از تجارب گذشته کمک می‌کند. امیدوارم این کوشش من به خیم بهتر جوانان و کارشناسان کنونی و آینده از چالش‌های جامعه، راه و روش تحلیل آنها و ارائه راه‌حل‌های آنها بشود.

در انتها لازم می‌دانم از برادرم آقای مهندس مشایخی و سکار خانم مهندس فروزنده طیبی که مشوق من برای چاپ مجموعه حاضر و زحمت مطالعه آن را انجام دادند، تشکر کنم. همچنین از آقای دکتر علی پورجوادی و همکاران ایشان در انتشارات دانشگاه صنعتی شریف که با دقت حرفه‌ای کار ویرایش و آماده‌سازی کتاب را انجام دادند تشکر ویژه دارم.

علینقی مشایخی

۱۳۹۸